

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YUSUF AĞA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN BAZI CİLTLERİN TEZYİNATI DECORATION OF SOME BINDINGS FOUND IN YUSUF AĞA MANUSCRIPT LIBRARY

Şener KÜÇÜKTEPE*

Öz

Sanatın bir gayesi de toplum için önem taşıyan değerleri bezeyerek beşeriyetin hizmetine sunmaktır. Bezemek maksadıyla yapılan sanat dallarına, tezyini sanatlar denir. Tezyini sanatların önemli bir kolu olan kitap sanatları ise, nakışhanelerde tezyin edilerek kitap haline getirilen yazmalar için kullanılan çeşitli uzmanlık dallarından oluşur. Hat, tezhip, minyatür, ebru, cilt bu gruptandır ve zaman içinde kültür mirasına dönüşmüştür. Günümüzde kültürel miras örneklerinden olan ciltlerin önemli bir kısmı kütüphanelerde muhafaza edilmektedir.

Bu çalışma, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Konya ilinde faaliyet gösteren Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan ciltlerin malzeme, teknik ve tezyinatları bakımından incelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cilt, Deri, Yazma, Tezyinat, Kütüphane.

Abstract

One purpose of art is to serve humanity by decorating the values that are important to society. Branches of art made for the purpose of decoration are called decorative arts. Book arts, which are an important branch of decorative arts, consist of various specialties used for manuscripts that are decorated in embroidery shops and turned into books. Calligraphy, ornamentation, miniature, marbling and binding are from this group and they have turned into cultural heritage in time. Today, a significant portion of the bindings, which are examples of cultural heritage, are preserved in libraries.

This study was carried out in Yusuf Ağa Manuscript Library operating in Konya Regional Directorate under Manuscript Institution of Turkey. Within the scope of the study, it was aimed to examine and introduce the bindings in the Yusuf Ağa Manuscript Library in terms of materials, techniques and decorations.

Keywords: Binding, Leather, Manuscript, Decoration, Library.

* Dr., skucuktepe38@gmail.com ORCID: 0000-0001-5224-8479

1. Giriş

Kitap sanatlarımız kendi içinde derin bir bütünlük ile birbirini tamamlayıcı özellikler göstermektedir. Bir yazma eserde hat, tezhip, minyatür ve cilt sanatının ayrı ayrı izi vardır. Yazma eserler basılı materyallerden farklı olarak, hiçbir şekilde diğzerinin aynı değildir, sanatçıların o anki hisleri ile biçimlenmişlerdir. Ayrıca yaşadıkları toplumun özellikleri, sanat ve kültür anlayışlarını göz önüne sermektedirler. Bu nedenledir ki geçmişten günümüze kalan en değerli hazinelerdir ve kültürel miras olarak adlandırılırlar.

Bu hazinelerdeki bilgi birikimini gelecek nesillere aktarmak gayesi ile kütüphaneler ilk örneklerinden günümüze kadar insan elinden çıkan her türden bilgi taşıyan belgeyi toplayan, koruyan, düzenleyen ve hizmete sunan kurumlar olmuşlardır (Keseroğlu, 2010, 181). Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi' de bu kurumlardan biridir ve kitap sanatları açısından da önemli yazma eserlere sahiptir.

Kütüphane 17 Ocak 1795 (25 Cemaziyelahir 1209) yılında III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan'ın kethüdası olan Yusuf Ağa tarafından, Konya Selimiye Cami'nin batı duvarına bitişik olarak yaptırılmıştır (Önder, 1949, 6). Yusuf Ağa kendisine ait olan toplam 750 cilt kitabı kütüphaneye vakfederek buradaki kitapların korunması ve okuyucuya sunulması için de bir hâfız-ı kütüp tayin etmiştir (Yörük, 2008, 8). Üç adet vakfiyeden biri kütüphanede mevcuttur. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi XX. yüzyılın başlarına kadar kurulduğu binada hizmet vermeye devam etmiş, 1927' de yönetimi Mevlânâ Müzesi ihtisas Kütüphanesi ile birleştirilmiş ve kitapları da bir süre için oraya taşınmıştır. 1946 yılından sonra Maarif Vekâleti Kütüphaneler Umum Müdürlüğü kütüphaneyi tekrar eski mekânında hizmete açmıştır. 17 Rebülevvel 1316 (5 Ağustos 1898) tarihinde hazırlanan katalogunda Yusuf Ağa'nın kütüphanesine 904 adet kitap vakfettiği, daha sonraki bağışlarla bu sayının 1270 cilde ulaştığı belirtilmiştir (Erünsal, 2013, 8).

Bugün Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde sonradan katılan kitaplarla 3157 yazma eser bulunmaktadır; basma eserlerin sayısı 9016'dır (www.yusufaga.yek.gov.tr).

Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi eserlerinin ciltleri üzerine çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bizim yapacağımız bu çalışma ile Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi katalogunda bulunan 7 adet yazma eser çalışmamıza konu olmuştur. Ciltler envanter sırasına göre yerleştirilmiş ve her cilt ayrıntılı olarak fotoğrafları ile belgelenecek tanıtılmıştır. Değerlendirme bölümünde cildi oluşturan bölümler, cilt üzerinde yer alan süslemeler, cilt yapımında kullanılan teknikler, kullanılan renkler ve bezemeler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yazma eserlerin ait oldukları dönem ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler Türkiye Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiştir. Tarihi bilinmeyen ciltleri tarihlendirilmede ise diğer kütüphanelerde yer alan benzer yazma eser ciltleri ile stil kritiği yapılmıştır.

2. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Ciltlerin İncelenmesi

Örnek No: 1

Eser Adı: Şerh-i Risale-i Akaid

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 403

Türü: İslam

Müellif: İsmail b. Muhammed el-Konevi

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 210x135mm

Varak Sayısı: 27 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Boyama Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın, kırmızı

Bezeme: Her iki kapakta aynı tezyin edilmiştir. Miklepli ve köşebentsiz olarak düzenlenmiştir. Kapaklar dört sıra altın cetvel arasında yer alan bir zencirekle çerçevelemiştir.

Yekşah cilt olan eserin şemsesi kapak merkezindedir. Şemse dikdörtgen formdadır. Şemsenin orta kısmı geniş, kenarları dilimlidir. Şemse yüzeyi, merkezden uçlara doğru kapalı şekil oluşturarak palmetleri çerçeveleyen ve geçmeler yapan rumilerle süslüdür. Şemsenin içerisinde kalan boşluklar nokta motifleri ile doldurulmuş, zemini kırmızı renk ile boyanmıştır. Şemsenin etrafı tahrirli, nokta motifleri ve tığlarla hareketlendirilmiştir. Salbek gülçe motifleri oluşturulmuş çiçek şeklindedir.

Miklep şemsesi oval biçimdedir ve kapak şemsesiyle aynı kompozisyona sahiptir.

Cildin sırtı farklı bir renk deri ile onarım görmüştür ve sertab, iç kapaklar süslemesizdir.

Tarihlendirme: “Şerh-i Risale-i Akaid” isimli eser Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki 944 envanter numaralı 17. yüzyıla tarihlendirilen “Hümâyun-Nâme” adlı eserin (Özbek, 2005, 149) cildindeki şemse süslemesi ve kullanılan teknik ile birebir örtüşmektedir. Eserle olan benzerliği dikkate alınarak cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 2

Eser Adı: Kavâid el-Akâid

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 532/1

Türü: İslam

Müellif: Gazâlî Ebu Hamid Muhammed b.Muhammed

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 220x135mm

Varak Sayısı: 21 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın

Bezeme: Cildin ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Altın ayırma şemseli cilt olarak düzenlenen kitabın, kenarları ve miklebi zencirek ile çerçevenmiştir. Zencireklerin etrafı içte ve dışta bir sıra altın cetvel çekilmiştir. Köşebent düzenlemesi yoktur.

Şemse, kapak merkezinde salbekli, dilimli ve oval formdadır. Şemse yüzeyi, birbiriyle ilişkilendirilmemiş üç adet S biçiminde kıvrım yapan bulut ve helezonlar üzerinde hatayi, penç, gonca, hançeri yapraklar ile bezenmiştir. Salbek palmet biçiminde şemseden biraz uzağa yerleştirilmiş ve hatayi motifi ile süslenmiştir. Şemse ve salbek tahrirlenmiş etrafı tığlarla vurgulanmıştır.

Miklep şemsesi, kapak şemsesiyle aynı kompozisyona sahiptir.

Cildin sertab ve sırtı farklı bir renk deri ile onarım görmüştür. İç kapaklar kahverengi deri ile kaplı ve süslemesizdir.

Tarihlendirme: “Kavâid el-Akâid” isimli eserin müstensihisi Hattat:Hüseyin Hüsnü el-Ahlati’dir. Raşit Efendi Kütüphanesi’ndeki 938 envanter numaralı 17. yüzyıla tarihlendirilen “Hadâyıku’l-Hakayık fi Tekmileti’ş-Şakayık” adlı eserin (Özbek, 2005, 145) cildindeki şemse süslemesi ve kullanılan teknik ile birebir örtüşmektedir. Eserle olan benzerliği dikkate alınarak cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 3

Eser Adı: Tafsir-i Bahr el- Muhit

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 5212

Türü: İslam

Müellif: Asir ed-din Abü Hayyân el- Gırnati

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 345x215mm

Varak Sayısı: 140 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın

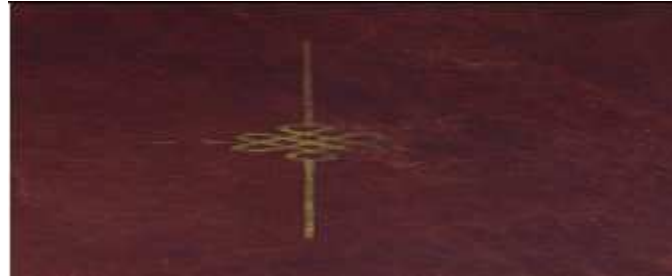
Bezeme: Altın ayırma şemseli cildin ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kitabın kenarları ve miklep zencirek ile çerçevlenmiştir. Zencireklerin etrafına içte ve dışta bir sıra altın cetvel çekilmiştir. Köşebent yerinde gülçe motifi görülür.

Şemse, kapak merkezinde salbekli, dilimli ve oval formdadır. Yatay eksenle düzenlenen şemse yüzeyi, saz yolu üslubunda oluşturulmuştur. Tek bir noktadan çıkan helezonlar üzerinde hatayi, penç, gonca ve hançeri yapraklarla süslenmiştir. Salbek palmet şeklindedir ve yüzeyinde hatayi motifi görülür. Şemse ve salbeğin etrafı altın ile tahrirlenmiş, tığlarla hareketlendirilmiştir.

Miklep şemsesi oval formda ve dilimlidir. Miklep şemse yüzeyi dikey eksen boyunca S biçimde kıvrımlar yapan yüzeye hâkim olan bir bulut motifi ve ince kıvrım dalların taşıdığı hatayi, penç ve hançeri yapraklarla bezenmiştir.

Sertab bölümünde belirli aralıklarla gülçe motifleri ile oluşturulmuş baklava şekli mevcuttur. Cildin sırtı ve iç kapakları bezemesizdir. İç kapaklar kâğıt kaplıdır.

Tarihlendirme: Müstensih ahmad b. Muhammad Müsâ'dır. Milli Kütüphane 3842 envanter numarada kayıtlı "Delâ'ilü'l-Hayrât ve Şevâriku'l-Envâr" isimli eserde 1111 (1699) yılında istinsah edilmiştir ve bu eserle de kompozisyon ve teknik yönünden benzerdir (Küçüktepe, 2020, 339). Eserlerle olan benzerlikler dikkate alındığında, cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 4

Eser Adı: Mavâhib el- Ladünniyat bi'l Muh el- Muhammadiyat

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 5301

Türü: İslam

Müellif: Muhammad b. Muhammad b. Abd er- Razzâk

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 277x145 mm

Varak Sayısı: 85 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın, Kırmızı

Bezeme: Ön/arka kapaklar aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kapaklar dıştan ve içten iki sıra cetvel arasında yer alan zencirekle çerçevelemiştir. Köşebentsiz olan cildin köşelerinde birer adet gülçe motifi görülür.

Miklepli düzenlenen eserde; şemse merkezde, dikdörtgen şeklindedir. Şemsenin uçları dilimlenmiş, orta kısmı dilimlenerek dışa doğru bombelidir. Şemse yüzeyi palmet ve kapalı form oluşturan rumilerle süslenmiştir. Alttan ayırma tarzında yapılan şemsenin desenleri kırmızı renkle boyanmıştır. Şemsenin kenarları tahrirlenmiş ve tığlarla hareketlendirilmiştir. Miklep şemsesi daire formunda olup, alttan ayırma tarzında düzenlenmiştir. Miklep şemse yüzey süslemesinde hatayi motifi yer alır.

Kitabın sertab bölümü üç kartuşa ayrılmıştır. Kartuşların ortasında düğüm motifi yer alır.

Sırt bölümü desensizdir ve kırmızı renk deri ile onarım yapılmıştır.

İç kapaklar kahverengi deri ile kaplıdır ve düğüm motifi ile bezenmiştir.

Tarihlendirme: Müstensihi "Muhammad b. Muhammad b. Abd er- Razzâk" tır. Benzeri Milli Kütüphane 663 envanter numarada kayıtlı olan "Divan" isimli eserdir. Eser Dimeşk (Şam)'de 1095 (1683) tarihinde istinsah edilmiştir (Küçüktepe, 2020, 125). Bu örnekle olan benzerliği de göz önüne alınarak cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 5

Eser Adı: Mir'at el- Usül Şarh Vakât el-Vuşül

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 5431

Türü: İslam

Müellif: Mollâ Husrav Muhammad b. Farâmüz

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 265x150 mm

Varak Sayısı: 80 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Siyah

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın, Kırmızı

Bezeme: Ön ve arka kapakları aynı bezemeye sahip olan kitap alttan ayırma şemseli cilt olarak süslenmiştir. Süslemenin tamamında zemin altın, motifler kırmızı renktedir. Miklepli olan eserin kenarları altın cetvel arasında tekli zencirek ile çerçevelenmiştir. Köşebentsiz düzenlenen eserin köşelerinde bir adet ve kapak kenar ortalarında üç adet gülçe motifleri vardır.

Şemse oval formda ve dilimlidir. ¼ birim simetrik olarak tasarlanan şemse yüzeyi, uçları yatay ve dikey eksenle düğümlenerek birleştirilmiş bulut motifleri ile bezenmiştir. Helezonların taşıdığı hatayi grubu çiçekler, penç, gonca, hançeri yapraklarla tezyin edilmiştir. Şemse tahrirli ve etrafı noktalarla hareketlendirilmiştir. Salbek palmet formunda olup şemseye oranla büyükçedir, yüzeyinde hatayi motifi görülür.

Miklep şemsesi oval biçimindedir. Miklep şemsenin yüzeyinde helezon üzerinde hatayi, penç ve hançeri yaprak motifleri yer alır. Miklep şemsesi de tahrirli ve noktalarla vurgulanmıştır.

Cildin sertab kısmında belirli aralıklarla gülçelerin oluşturduğu çiçek motifi bulunur ve sırt kısmı desensizdir.

İç kapaklar bezemesizdir.

Tarihlendirme: Müstensih Sâlih b. el-Kâzdağî'dır. "Mir'at el- Usûl Şarh Vakât el-Vuşûl" adlı eserin istinsah tarihi bilinmemektedir. Kapak süsleme özelliklerine bakıldığında Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu 101-0052 envanter numaralı 1080 (1669-70) yılında istinsah edilmiş "En'am-ı Şerif" adlı eser (Kilercik, 2012, 120), Milli Kütüphane 1100 envanter numarada kayıtlı olan "Şerhu Vikâyetü'r-Rivâyetü'r-Rivâye min Mesâ'il-i-Hidâye" adlı eser (Küçüktepe, 2020, 159) ile Raşit Efendi Kütüphanesi 481 envanter numaralı 1676 yılında istinsah edilmiş "Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye" adlı eserin (Özbek, 2005, 140) şemse bezemeleri/ teknik yönünden benzerlik göstermektedir. Eserlerin cildindeki şemse süslemesi ve kullanılan teknik bakımından aynı olduğundan, eserin cildi 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 6

Eser Adı: Lübbâb Fi Ulüm el- Kitâb

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 5551

Türü: İslam

Müellif: Bilinmiyor

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 370x280mm

Varak Sayısı: 148 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın

Bezeme: Soğuk şemseli cildin ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kitabın kenarları zencirek ile çerçevlenmiş etrafına içte ve dışta bir sıra altın cetvel çekilmiştir. Köşelerde ve kitap kenar ortalarında gülçe motifi yer alır.

Şemse, kapak merkezinde salbekli, dilimli ve oval formdadır. Yatay ekseninde düzenlenen şemse yüzeyi, sazyolu üslubunda oluşturulmuştur. Tek bir noktadan çıkan helezonlar üzerinde hatayi, penç ve hançeri yapraklarla süslenmiştir. Salbek palmet şeklindedir şemseye oranla büyüktür. Yüzeyi dikey eksen boyunca S biçiminde kıvrımlar yapan yüzeye hâkim olan bir bulut motifi ve ince kıvrım dalların taşıdığı penç ve hançeri yapraklarla bezenmiştir. Şemse ve salbeğin etrafı altın ile tahrirlenmiş, tığlarla hareketlendirilmiştir. Cildin sırt bölümü ve iç kapaklar desensizdir.

Tarihlendirme: “Lübâb Fi Ulüm el- Kitâb” isimli eser Raşit Efendi Kütüphanesi’ndeki 220 envanter numaralı 1615 tarihinde istinsah edilmiş olan “Fethu’l-Bâki bi Şerhi Elfiyyeti’l-Irakî” (Özbek, 2005, 118), 559 envanter numaralı 1613 tarihinde istinsah edilmiş olan “Yetimetü’ d-Dehr fi Mahâsin-i Ehli’l-Asr” (Özbek, 2005, 119), Yusuf Ağa Kütüphanesi 42 Yu 7489 envanter numaralı 1662 tarihinde istinsah edilen “Câmi er-Rumuz” isimli (Yalçınkaya, 2019, 61) eserlerle cildindeki şemse süsleme kompozisyonu ve kullanılan teknik ile birebir benzemektedir. Benzerlikler dikkate alındığında, cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Örnek No: 7

Eser Adı: Haşiyet Ala Şerh el-Miftah

Bulunduğu Yer: Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi

Envanter No: 42 Yu 7122

Türü: Afro-Asyatik diller Sami dilleri

Müellif: Musannifak Ala ad-din Muhammed

Mücellit: Bilinmiyor

İstinsah Tarihi: Bilinmiyor

Ölçüleri: 210x150 mm

Varak Sayısı: 188 yk.

Cilt Yapım Malzemesi: Deri-Meşin

Cilt Rengi: Kahverengi

Cilt Yapım Tekniği: Baskı Tekniği

Cilt Süslemesinde Kullanılan Renkler: Altın

Bezeme: Mülevven şemseli ciltte ön ve arka kapaklar aynı şekilde bezenmiştir. Kitabın kenarları cetvel ve zencirek ile çerçevelemiştir. Köşebent bezemesi olmayan eserde, köşelerde diyagonal çizgi vardır.

Şemse cilt kapağının merkezinde oval formda ve dilimlidir. Şemsede kızıl kahverengi deri kullanılmıştır. ¼ birim simetrik olarak tasarlanan şemse yüzeyi, yatay ve dikey eksenle hatayı motifinin kıvrım dal üzerine yerleştirilmesi ve genel kompozisyonda bir kartuş oluşturan ayırma rumilerin, hatayileri çevrelediği görülür. Helezonlar üzerinde pençler, goncalar, hançeri yapraklar motifleri yer alır. Şemsenin etrafı üç sıra altın ile tahrirlenmiştir. Salbeklerin şemseye eklendiği bölüm noktalarla vurgulanmış ve noktaların etrafı tığ ile belirtilmiştir. Salbek palmet formunda ve salbek yüzey süslemesinde hatayı motifi uygulanmıştır.

Miklep düzenlemesi olmayan eserin sırt bölümü süslemesizdir.

İç kapaklar kahverengi deri ile kaplanmıştır. Kapaklarda soğuk şemse ile yapılmış oval formda düzenlenen şemse mevcuttur. Şemse yüzeyi, merkezde kapalı form oluşturan rumilerin çerçevelediği pençten çıkan kıvrım dalların taşıdığı palmet ve rumilerle bezenmiştir.

Tarihlendirme: “Haşiyet Ala Şerh el-Miftah” isimli eser “Musannifak Ala ad-din Muhammed” tarafından yazılmıştır. İstinsah tarihi bilinmemektedir. Raşit Efendi Kütüphanesi’ndeki 947 envanter numaralı 1609 tarihinde istinsah edilmiş olan “Tecziyetü’l-Emsâr ve Tezciyetü’l-Asâr” adlı eser (Özbek, 2005, 115) ile cildindeki şemse süslemesinde benzerlik görülürken Milli Kütüphane 284 envanter numaralı 17. yüzyıla tarihlenen “el-Vâfiye fi Şerhi’l-Kâfiye” isimli eserde (Küçüktepe, 2020, 89) şemse süslemesi ve teknik yönünden aynıdır. Bu örneklerle olan benzerliği de göz önüne alınarak cilt 17. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

3. Değerlendirme

Bu çalışmada Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi kataloğuna ait 17. yüzyıla tarihlenen 7 adet cilt kapağı incelenmiştir. İstinsah tarihi bilinmeyen ciltler stil kritiği yapılarak tarihlendirme yapılmıştır. Bu bölümde “Malzeme, Malzemenin Rengi ve Teknik”, “Cilt ve Kapağın Bölümleri” olarak değerlendirilmiş “Bezeme” başlığı altında ayrıntılı analiz yapılmıştır.

3.1. Malzeme, Malzemenin Rengi ve Teknik

Çalışmamız kapsamındaki 7 adet cildin dış kapağında meşin deri görülür. Cilt kapakları kahverengi (Örnek No: 1, 2, 3, 4, 6, 7) ve siyah (Örnek No: 5) renk deri ile kaplanmıştır.

İç kapaklar kahverengi deri (Örnek No: 2, 4, 7) ve kâğıt ile kaplanmıştır (Örnek No: 1, 3, 5, 6). Eserlerin kapaklarında boyama (Örnek No: 1) ve baskı tekniği (Örnek No: 2, 3, 4, 5, 6, 7) tespit edilmiştir.

3.2. Cilt ve Kapağın Bölümleri

İncelediğimiz ciltlerde ön ve arka kapak aynı şekilde tezyin edilmiştir. Cetveller ve zencirekler altın ile yapılmıştır (Örnek No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7). Cetvellerin arasında çeşitli kalınlıklarda S’lerin meydana getirdiği zencirekler ile çerçevenmiştir.

Köşebent bezemesi olmayan ciltlerde köşelerde (Örnek No: 1, 5, 6) kısa ve uzun kenar ortalarında gülçe motifleri vardır (Örnek No: 1, 5, 6, 7). Diyagonal çizgi ile hareketlendirilmiş düzenlemede yer alır (Örnek No: 7).

17. yüzyıla ait iki cildin şemsesi dar, uzun, ortası şişkin, dilimli ve dikdörtgen formdadır (Örnek No: 1, 4). 17. yüzyılda oval formda şemse de yer alır (Örnek No: 2, 3, 5, 6, 7). Salbekler, palmet biçiminde olup (Örnek No: 2, 3, 5, 6, 7), salbek yerinde gülçe ile çiçek motifi oluşturulmuş süslemelerde görülür (Örnek No: 1).

Miklep, çalışmamızda beş ciltte bulunmaktadır (Örnek No: 1, 2, 3, 4, 5). Üç cildin miklep şemsesi oval (Örnek No: 1, 3, 5) diğer iki cildin miklep şemsesi ise daire şeklindedir (Örnek No: 2, 4).

Cildin sertab kısmında belirli aralıklarla baklava (Örnek No: 3), çiçek (Örnek No: 5) formları bulunurken ayrıca kartuş ile sınırlandırılmış sertab yüzeyinde mevcuttur (Örnek No: 4).

Eserlerin sırt bölümünde herhangi bir süsleme kompozisyonu görülmez. Bazı kitapların sırt kısmı başka deri ile onarım yapıldığından dolayı görülemez (Örnek No: 1, 2, 4).

3.3. 1. Bezeme

17. yüzyıla ait eserlerin hepsi şemseli ciltlerdir. Bu dönemde yenilik olarak ortası şişkin, dar uzun şemse biçimleri kullanılmaya başlamıştır. Şemsenin biçim olarak uzayıp dikdörtgen formuna yaklaşması bezeme tasarımını etkilemiş, dikey ekseninde gelişen rumiler ve palmetlerle oluşturulan kompozisyon yekşah şemseli cilt olarak süslenmiştir. Zeminin deri renginden farklı olacak şekilde kırmızı renk ile boyandığı görülür. (Örnek No: 1). Aynı şemse biçiminin gömme olarak alttan ayırma tarzında yapıldığı düzenlemede rumi, palmet süslemesi karşımıza çıkar. Zemin altın, motifler kırmızı renktedir (Örnek No: 4).

Bulut motifi 14, 15. yüzyılda nadir görülen bir süsleme unsuru iken 16. yüzyıldan sonra şemse yüzey bezemelerinde çokça kullanıldığı bilinmektedir. 17. yüzyıla tarihlendirdiğimiz eser kapağında şemse yüzeyi ve miklep birbiriyle ilişkilendirilmemiş üç adet S biçiminde kıvrım yapan bulut ve helezonlar üzerinde hatayı, penç, gonca, hançeri yapraklar yer alır (Örnek No: 2). Diğer bir şemse yüzeyinde bulut motifinin uçları yatay ve dikey ekseninde düğümlenerek oluşturulmuş; aralar helezonlar, hatayı, penç, hançeri yapraklarla süslenmiştir (Örnek No: 5). Salbek yüzeyinde dikey eksen boyunca S biçiminde kıvrımlar yapan yüzeye hâkim olan bulut motifi vardır (Örnek No: 6) ve aynı bezeme miklep şemsesinde de görülür (Örnek No: 3).

Kendine has süsleme özellikleri taşıyan saz üslubu denilen ve dönem içinde tezhip, cilt, çini, kumaş, maden, ahşap ve kalem işi gibi bütün süsleme alanlarını etkisi altına alarak klasik saray süslemesinin temel unsurlarından biri olmuştur (Keskiner, 1978, 43). Osmanlı coğrafyası dışında 14, 15. yüzyılda varlığı gözlenen ancak Osmanlı sanatına Tebriz'in fethi ile Anadolu'ya getirilen sanatçılardan Şah Kulu (Mahir, 1986, 114) tarafından taşınan üslup; 16. yüzyılın ilk çeyreğinin başlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar çok baskın olduğu ileri sürülür (Mahir, 1987, 123). İncelediğimiz eserlerde yatay eksende bezemeler tespit edilmiştir. Yatay eksende yapraklı kökten çıkan kıvrım dalların yüzeyi kaplaması ile oluşan süslemeler alttan ayırmalı şemse (Örnek No: 3) ve soğuk şemseli cilt (Örnek No: 6) olarak tezyin edilmiştir.

Araştırmamızda bir eser mülevven şemseli cilttir ve şemse yüzeyinde kızıl kahverengi deri kullanılmıştır. Yatay ve dikey eksende üzerine yerleştirilen hatayı motifini çevreleyen ayırma rumiler ve ara yüzeylerde penç, gonca, hançeri yaprak motifleri dikkati çeker (Örnek No:7).

4. Sonuç

Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi' de bulunan ciltler üzerine yaptığımız araştırmada çalışmaya konu olan yedi adet cilt tespit edilmiştir. Eserlerin seçiminde envanter kayıtlarındaki bilgilerden yararlanılmıştır. Eserleri malzeme, renk, teknik, cilt ve kapağın bezeme özellikleri bakımından değerlendirdiğimizde yedi kitap 17. yüzyıla aittir.

İncelediğimiz eserlerin mücellitleri belli değildir. Ciltlerin hepsinde malzeme deridir ve meşin deri kullanılmıştır. Cilt yapımında tek renk deri uygulanmış ve eserler kahverengi ve siyah renk deri ile kaplanmıştır. İç kapaklardan ikisi süslemeli diğerleri süslemesizdir. Tezyin edilmiş iç kapaklardan biri boyama tekniğinde bir diğeri soğuk şemse cilt olarak süslenmiştir.

Ciltlerin dış kapaklarında boyama ve baskı tekniği görülür. Yekşah cilt, alttan ayırma şemseli cilt, soğuk şemseli cilt, mülevven şemseli cilt yapılmıştır. Çalışmamızda 17. yüzyılda her ciltte cetvel yer alırken, zencirek S sarmal şeklinde oluşmuştur. Zencirekte çeşitlilik yoktur. Köşebentlerin kullanılmadığı kapaklarda diyagonal çizgi ve gülçe motifleri ile köşeler bezenmiştir. Ciltlerin sırt bölümünde bezeme görülmez. Sertab kısmı desenli olan ciltler dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Miklep kapaklarında; miklep şemsesi kullanılmış ve bezemeler genellikle kapak bezemesiyle aynıdır. Eserler şemseli ciltlere sahiptir. Şemseler dilimli oval şeklinde olmakla birlikte, yenilik olarak kenarları dilimli ortası şişkin, dar uzun şemse biçimleri de yapılmıştır. Şemselerin yüzey bezemesinde rumi-palmet, saz üslubunda motifler, hatayı tarzı çiçekler, bulut motifli bezemelere yer verilmiştir. Salbek bazı örneklerde şemseden uzağa ve salbek ölçülerinin şemseye oranla büyüdüğü görülür.

17. yüzyıl cilt özelliklerinin uygulandığı Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki bu yedi örnek dönemin cilt üslubunu yansıtmayı, sanatsal değeri göstermesi açısından ve bugünlere taşınmış eserlerin belgelenerek tanıtılması, devamlılığın sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Cilt sanatımız alanında yapılacak olan çalışmaların, kültür hazinelerimizin yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması ve ülke tanıtımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Önder, Mehmet (1949). Selçuklular ve Osmanlılar Devrinde Konya Kütüphaneleri. *Konya Dergisi*, S. 84, s. 6.
- Erünsal, E. İsmail (2013). Yusuf Ağa Kütüphanesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, s. 7-8.
- Keseroğlu, H.Sacit (2010). *Kent Hafıza Merkezleri Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Keskiner, Cahide (1978). *Türk Motifleri*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.
- Kilercik, Ayşe (2012). Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu. *Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Küçüktepe, Şener (2020). *Milli Kütüphane Yazma Eserler Koleksiyonu Osmanlı Dönemi (17-19. Yüzyıl) Deri Cilt Kapakları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mahir, Banu (1986). Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri. *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 1*, s.113-130.
- Mahir, Banu (1987). Osmanlı Sanatında Saz Üslubunda Anlaşılan. *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 2*, s.123-140.
- Yalçınkaya, Tuğba (2019). *Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yörük, Doğan (2008). Osmanlı Devleti'nde Kütüphane Yaptırmanın Maliyeti: Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi Örneği (1794-1796). *Kırğızistan-Türkiye "Manas" Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), s. 85-87.
- URL-1: www.yusufaga.yek.gov.tr (Erişim: 17.12.2020)